

ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده: فرصتی برای احیاء شهری

صبا زرینی فر

کارشناسی ارشد مهندسی کشاورزی و کارمند شهرداری خرم‌آباد

چکیده

مقاله حاضر به بررسی نقش ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده شهری به‌عنوان فرصتی برای احیا و باز زنده‌سازی این مناطق می‌پردازد. بافت‌های فرسوده به‌دلیل مشکلاتی همچون تراکم بالای جمعیت، نبود امکانات مناسب و کیفیت پایین زندگی، نیازمند توجه ویژه‌ای هستند. ایجاد فضاهای سبز در این مناطق نه‌تنها می‌تواند به بهبود کیفیت محیط زیست و کاهش آلودگی‌های هوا و صوتی کمک کند، بلکه می‌تواند به عنوان عاملی برای ارتقای کیفیت زندگی ساکنان، افزایش تعاملات اجتماعی و جذب سرمایه‌گذاری‌های جدید عمل کند. این مقاله با استفاده از روش‌های تحلیلی و مطالعات موردی، به بررسی تجربیات موفق در سایر شهرهای جهان می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه فضاهای سبز می‌توانند به عنوان یک ابزار قدرتمند در باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده عمل کنند. همچنین، چالش‌ها و موانع پیش‌روی ایجاد این فضاها، از جمله کمبود زمین، هزینه‌های بالای اجرا و مقاومت ساکنان محلی، مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در نهایت، مقاله پیشنهاداتی را برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری ارائه می‌دهد تا با استفاده از رویکردهای مشارکتی و یکپارچه، بتوانند فضاهای سبز را به‌عنوان بخشی از استراتژی‌های احیای شهری در بافت‌های فرسوده به‌کار گیرند. این اقدامات می‌توانند به ایجاد شهرهای پایدارتر و قابل‌زیست‌تر کمک شایانی کنند.

کلمات کلیدی: فضاهای سبز، بافت‌های فرسوده، احیای شهری، کیفیت زندگی، توسعه پایدار شهری.

مقدمه

ایجاد فضاهای سبز در مناطق فرسوده فرصت قابل توجهی برای احیای شهری است که هم کیفیت محیطی و هم رفاه جامعه را افزایش می دهد. ادغام فضاهای سبز نه تنها زیبایی شناسی را بهبود می بخشد، بلکه ارتباطات اجتماعی را تقویت می کند و سلامت روانی و جسمی را در میان ساکنان ارتقا می دهد. این احیا را می توان از طریق مطالعات موردی و چارچوب های مختلفی مشاهده کرد که مزایای چندوجهی فضاهای سبز شهری را برجسته می کند.

مزایای فضای سبز

زیست پذیر نمودن شهرها: پروژه های بازسازی شهری که شامل فضاهای سبز هستند نشان داده شده است که کیفیت زندگی ساکنان را بهبود می بخشد و به نتایج بهتر سلامت جسمی و روانی کمک می کند (بارنز^۱، ۲۰۲۴).

مزایای اکولوژیکی: راه های سبز شهری و پارک ها می توانند تنوع زیستی و اتصال اکولوژیکی را بهبود بخشند، همانطور که در پونا، هند نشان داده شد، جایی که یک شبکه سبز جامع برای بهبود محیط های شهری پیشنهاد شد (هیپارکار و همکاران^۲، ۲۰۲۴).

مشارکت اجتماعی: باغ های غیررسمی جامعه در محله های تاریخی، مانند داشیلار پکن، نشان می دهد که چگونه ابتکارات ساکنان می توانند به طور مؤثر نیازهای محلی را برآورده کنند و پیوندهای جامعه را تقویت کنند (ژانگ و شین^۳، ۲۰۲۳).

چالش ها و ملاحظات

از بین رفتن هویت بومی: در حالی که فضاهای سبز می توانند مناطق را احیا کنند، ممکن است منجر به جابجایی ساکنان و تغییر پویایی جامعه شوند (بارنز، ۲۰۲۴).

دسترسی عادلانه: اطمینان از دسترسی همه اعضای جامعه به این فضاهای احیا شده برای دستیابی به توسعه شهری فراگیر بسیار مهم است (هیپارکار و همکاران^۴، ۲۰۲۴).

در مقابل، برخی استدلال می کنند که تمرکز بر فضاهای سبز ممکن است نیاز به بهبود زیرساخت های جامع و فرصت های اقتصادی را که برای احیای پایدار شهری نیز حیاتی هستند، نادیده بگیرد. متعادل کردن این عناصر برای ایجاد محیط های شهری واقعاً تاب آور ضروری است.

پیشینه تحقیق

مقصودی و فرهاد (۲۰۲۴) مقاله ای با عنوان بررسی کیفی تلاش های احیا برای تقویت دلبستگی ساکنان در محله های ویران: آیا هویت یک موضوع است؟ تدوین نموده اند، این مطالعه به یک چارچوب یکپارچه برای پرداختن به جنبه های درگیر در پرورش دلبستگی ساکنان کمک می کند که عاملی کلیدی در تسهیل تلاش های پایدار برای احیای مجدد است. از منظر تجربی، نیاز به تلاش های احیا برای ادغام ارزش های فرهنگی، پرورش دلبستگی به محله و حفظ هویت وجود دارد. در حالی که رویکردهای

¹Barnes

² Hipparkar et al

³ Zhang & Xin

⁴ Hipparkar et al

مشارکت جامع جامعه به رسمیت شناخته شده است، این مطالعه همچنین بر نیاز به مداخلات مبتنی بر هویت برای رفع کاستی‌ها در افزایش دلبستگی و رفاه جامعه، حتی در طرح‌های مبتنی بر جامعه تأکید می‌کند.

محسنی فرد ناغانی و همکاران (۱۳۹۸) مقاله ای با عنوان: احیای اکولوژیکی بافت‌های فرسوده شهری از طریق شبکه های فضای سبز و باز به منظور ارتقای سرزندگی شهری براساس تئوری گراف و مدل کشش در منطقه ۹ تهران تدوین نمودند، نتایج پژوهش آنها نشان داد منطقه ۹، از نظر فضاهای سبز و باز قابل دسترس، دچار کاستی شدید و اندک فضاهای سبز موجود، فاقد پیوند اکولوژیک می باشند و ضرورت استقرار شبکه اکولوژیکی مناسب در بافت فرسوده این منطقه وجود دارد تا مفاهیمی مانند ظرفیت تحمل طبیعی، ظرفیت سازماندهی، پایداری اکولوژیکی که از مهمترین اصول شبکه های اکولوژیک است قابل دستیابی باشند.

ادیب انباردان (۱۳۹۵) احیای بافت فرسوده شهری با رویکرد شهر سالم مطالعه موردی در محدوده قره آغاج منطقه چهار شهر تبریز را مورد مطالعه قرار داده است، در این پژوهش شاخص های شهر سالم اعم از کالبدی، دسترسی، اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی مورد توجه و بررسی قرار گرفت تا از این طریق بتوان وضعیت شاخص های شهر سالم بافت فرسوده محدوده قره آغاج را ارزیابی کرد و برای احیاء و سالم سازی آن پیشنهاد های مناسبی را ارائه داد. یافته های تحقیق نشان می دهد که در میان ابعاد مورد مطالعه در احیای بافت فرسوده با توجه به رویکرد شهر سالم بعد دسترسی بیشترین امتیاز و ابعاد اقتصادی و کالبدی کمترین امتیاز را با توجه به شاخص های رویکرد شهر سالم، در پرسشنامه های توزیع شده در سطح محدوده قره آغاج به دست آورده اند و می توان نتیجه گیری کرد که بهبود شرایط اقتصادی و کالبدی می تواند تأثیر معنادار بیشتری در احیای بافت فرسوده با توجه به رویکرد شهر سالم در محدوده مورد ماله داشته باشد.

روش تحقیق

نوع تحقیق توصیفی است، روش گردآوری داده ها مبتنی بر منابع اسنادی و کتابخانه ای است. با گردآوری منابع کتابخانه ای، نقش فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده به عنوان فرصتی برای احیا شهری مورد تحلیل قرار گرفته است.

یافته های تحقیق

ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده شهری نه تنها به بهبود کیفیت زندگی ساکنان کمک می‌کند، بلکه فرصتی است برای احیا و باززنده‌سازی این مناطق. بافت‌های فرسوده معمولاً با مشکلاتی مانند تراکم بالای جمعیت، کمبود امکانات، آلودگی هوا و نبود زیرساخت‌های مناسب مواجه هستند. توسعه فضاهای سبز در این مناطق می‌تواند به عنوان یک راهکار مؤثر برای مقابله با این چالش‌ها عمل کند. در ادامه به برخی از مزایا و راهکارهای ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده اشاره می‌شود:

مزایای ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده

بهبود کیفیت هوا: فضاهای سبز با جذب آلاینده‌ها و تولید اکسیژن به کاهش آلودگی هوا کمک می‌کنند.

کاهش اثرات جزیره گرمایی شهری: پوشش گیاهی با جذب گرما و ایجاد سایه، دمای محیط را کاهش می‌دهد.

افزایش تعاملات اجتماعی: پارک‌ها و فضاهای سبز محل مناسبی برای گردهمایی و تعاملات اجتماعی هستند و به تقویت حس جامعه‌پذیری کمک می‌کنند.

ارتقای سلامت روانی و جسمی: دسترسی به فضاهای سبز باعث کاهش استرس، بهبود سلامت روان و تشویق به فعالیت‌های بدنی می‌شود.

افزایش ارزش املاک: ایجاد فضاهای سبز می‌تواند ارزش اقتصادی املاک و مستغلات در مناطق فرسوده را افزایش دهد.

مدیریت آب‌های سطحی: فضاهای سبز به جذب آب باران کمک کرده و از آبگرفتگی و سیلاب جلوگیری می‌کنند.

چالش‌ها و راه‌حل‌ها

محدودیت فضای فیزیکی: در مناطق با تراکم بالا، می‌توان از فضاهای کوچک و خلاقانه مانند باغ‌های عمودی یا پارک‌های جیبی استفاده کرد.

-کمبود بودجه: جذب مشارکت‌های مردمی، سازمان‌های غیردولتی و بخش خصوصی می‌تواند به تأمین مالی پروژه‌ها کمک کند.

نگهداری فضاهای سبز: آموزش و مشارکت جامعه محلی در نگهداری فضاهای سبز می‌تواند هزینه‌های نگهداری را کاهش دهد.

ایجاد فضاهای سبز در بافتهای فرسوده شهری به عنوان یک راهبرد مؤثر برای احیا و باززنده‌سازی این مناطق مورد توجه قرار گرفته است. این رویکرد نه تنها به بهبود کیفیت محیط زیست شهری کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان عاملی برای افزایش تعاملات اجتماعی، ارتقای سلامت روانی و جسمی شهروندان و جذب سرمایه‌گذاری بیشتر عمل کند. در اینجا به برخی تجربیات موفق جهانی و ایرانی در این زمینه اشاره می‌شود:

تجربیات موفق جهانی و داخلی

-پارک خطی High Line در نیویورک، آمریکا

- این پروژه یکی از مشهورترین نمونه‌های تبدیل فضاهای فرسوده و بلااستفاده به فضاهای سبز شهری است. High Line یک خط ریلی قدیمی بود که به یک پارک خطی زیبا تبدیل شد. این پروژه نه تنها به بهبود کیفیت محیط زیست شهری کمک کرد، بلکه باعث افزایش ارزش املاک اطراف و جذب گردشگر شد.

پروژه Bosco Verticale در میلان، ایتالیا

- این پروژه شامل دو برج مسکونی است که با درختان و گیاهان پوشیده شده‌اند. Bosco Verticale به عنوان یک نمونه موفق از ادغام طبیعت و معماری در بافت شهری شناخته می‌شود. این پروژه نه تنها به بهبود کیفیت هوا کمک می‌کند، بلکه به عنوان یک الگو برای توسعه پایدار شهری در سراسر جهان مطرح شده است.

پارک Cheonggyecheon در سئول، کره جنوبی

- این پروژه شامل بازسازی یک رودخانه قدیمی و تبدیل آن به یک پارک خطی در مرکز شهر سئول است. این پروژه به کاهش آلودگی هوا، کاهش اثرات جزیره گرمایی شهری و افزایش فضاهای سبز عمومی کمک کرده است. همچنین، این پارک به عنوان یک فضای عمومی موفق، باعث افزایش تعاملات اجتماعی و جذب گردشگر شده است.

تجربیات موفق ایرانی

- پارک پردیسان در تهران

- پارک پردیسان یکی از بزرگترین پارک‌های شهری در تهران است که در یک منطقه نسبتاً فرسوده احداث شده است. این پارک به عنوان یک فضای سبز بزرگ، نقش مهمی در بهبود کیفیت هوا و ایجاد فضایی برای تفریح و ورزش شهروندان ایفا می‌کند. همچنین، این پارک به عنوان یک مرکز تحقیقاتی و آموزشی در زمینه محیط زیست نیز فعالیت می‌کند.

- پروژه احیای بافت فرسوده محله عودلاجان در تهران

- این پروژه شامل بازسازی و احیای یک محله تاریخی و فرسوده در تهران است که در آن ایجاد فضاهای سبز و باز به عنوان یکی از عناصر کلیدی در نظر گرفته شده است. با ایجاد فضاهای سبز و باز، این پروژه به بهبود کیفیت زندگی ساکنان محله و جذب گردشگر کمک کرده است.

پارک گلزار در رشت

- پارک گلزار یکی از پروژه‌های موفق در زمینه ایجاد فضاهای سبز در یک منطقه شهری است. این پارک به عنوان یک فضای عمومی بزرگ، نقش مهمی در بهبود کیفیت محیط زیست شهری و ایجاد فضایی برای تفریح و ورزش شهروندان ایفا می‌کند.

فرصت‌های احیای شهری از طریق ایجاد فضاهای سبز

فضاهای سبز می‌توانند به عنوان یک ابزار قدرتمند در باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده عمل کنند و نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی، محیط زیست و اقتصاد محلی ایفا نمایند. در زیر به برخی از راه‌هایی که فضاهای سبز می‌توانند به باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده کمک کنند، اشاره می‌شود:

-بهبود کیفیت محیط زیست

- کاهش آلودگی هوا: فضاهای سبز با جذب دی‌اکسید کربن و تولید اکسیژن، به کاهش آلودگی هوا کمک می‌کنند.
- کنترل دمای شهری: درختان و پوشش گیاهی با ایجاد سایه و تبخیر آب، اثر جزیره گرمایی شهری را کاهش داده و دمای محیط را متعادل می‌کنند.
- مدیریت آب‌های سطحی: فضاهای سبز می‌توانند به جذب و نفوذ آب باران کمک کرده و از بروز سیلاب‌ها جلوگیری کنند.

-ارتقای سلامت روانی و جسمی ساکنان

- کاهش استرس: حضور در فضاهای سبز باعث کاهش استرس و بهبود سلامت روانی افراد می‌شود.
- افزایش فعالیت بدنی: پارک‌ها و فضاهای سبز، مکان‌هایی ایده‌آل برای پیاده‌روی، دویدن و ورزش هستند که به بهبود سلامت جسمی ساکنان کمک می‌کنند.
- کاهش آلودگی صوتی: پوشش گیاهی به عنوان یک عایق صوتی طبیعی عمل کرده و آلودگی صوتی را کاهش می‌دهد.

-تقویت انسجام اجتماعی

- ایجاد فضاهای عمومی: فضاهای سبز به عنوان مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی، گردهمایی‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، به تقویت حس تعلق و انسجام اجتماعی کمک می‌کنند.

- فرصت‌های مشارکت جامعه: پروژه‌های ایجاد و نگهداری فضاهای سبز می‌توانند با مشارکت ساکنان محلی انجام شوند که این امر به افزایش حس مسئولیت و مشارکت اجتماعی منجر می‌شود.

-افزایش ارزش املاک و جذب سرمایه‌گذاری

- افزایش ارزش املاک: وجود فضاهای سبز در مناطق فرسوده، ارزش املاک و مستغلات را افزایش داده و به جذب سرمایه‌گذاران و توسعه‌دهندگان کمک می‌کند.

- جذب گردشگری: فضاهای سبز جذاب می‌توانند به عنوان مقاصد گردشگری محلی عمل کرده و اقتصاد منطقه را تقویت کنند.

-حفظ تنوع زیستی

- ایجاد زیستگاه‌های طبیعی: فضاهای سبز به عنوان زیستگاه‌هایی برای گیاهان و جانوران، به حفظ تنوع زیستی در مناطق شهری کمک می‌کنند.

- ارتقای اکوسیستم‌های شهری: با ایجاد فضاهای سبز، اکوسیستم‌های شهری تقویت شده و تعادل طبیعی در محیط‌های شهری برقرار می‌شود.

-بهبود چهره بصری و هویت محله

- زیباسازی محیط: فضاهای سبز به بهبود چهره بصری محله‌های فرسوده کمک کرده و حس زیبایی و نظم را به محیط می‌بخشند.

- تقویت هویت محلی: طراحی فضاهای سبز با توجه به فرهنگ و تاریخ محلی می‌تواند به تقویت هویت و غرور ساکنان کمک کند.

-کاهش جرم و افزایش امنیت

- کاهش جرم: فضاهای سبز به‌ویژه زمانی که به خوبی طراحی و نگهداری شوند، می‌توانند به کاهش جرم و افزایش احساس امنیت در محله‌ها کمک کنند.

- افزایش نظارت اجتماعی: فضاهای سبز عمومی، مردم را به حضور در فضاهای باز تشویق کرده و به طور طبیعی نظارت اجتماعی را افزایش می‌دهند.

-توسعه پایدار

- حمایت از اهداف توسعه پایدار: فضاهای سبز به عنوان بخشی از برنامه‌ریزی شهری پایدار، به کاهش اثرات منفی توسعه شهری کمک کرده و از منابع طبیعی محافظت می‌کنند.

-**استفاده از انرژی پایدار:** فضاهای سبز می‌توانند به کاهش مصرف انرژی در ساختمان‌ها از طریق ایجاد سایه و کاهش نیاز به سیستم‌های خنک‌کننده کمک کنند.

نتیجه‌گیری

توسعه فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده شهری نه تنها به بهبود کیفیت محیط زیست و سلامت ساکنان کمک می‌کند، بلکه به عنوان یک راهکار مؤثر برای احیا و باززنده‌سازی این مناطق عمل می‌کند. این فضاها می‌توانند با افزایش جذابیت بصری، کاهش آلودگی هوا، کاهش اثرات جزیره گرمایی شهری و ارتقای تعاملات اجتماعی، به توسعه پایدار شهری کمک کنند.

ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده می‌تواند به عنوان یک محرک اقتصادی عمل کند، ارزش املاک را افزایش دهد و فرصت‌های جدیدی برای سرمایه‌گذاری و مشارکت عمومی-خصوصی ایجاد کند. در نهایت، این رویکرد می‌تواند به تعادل بخشی بین مناطق مختلف شهر و کاهش نابرابری‌های شهری کمک کند.

به طور خلاصه، ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده نه تنها یک راهکار زیست‌محیطی، بلکه یک استراتژی جامع برای احیای شهری و بهبود کیفیت زندگی ساکنان است.

راهکارهای ایجاد فضاهای سبز در بافت‌های فرسوده:

بازسازی فضاهای بلااستفاده: تبدیل زمین‌های رها شده، ساختمان‌های تخریب‌شده یا فضاهای بی‌استفاده به پارک‌ها و باغ‌های محلی.

استفاده از rooftops و دیوارهای سبز: در مناطق با تراکم بالا، می‌توان از پشت بام‌ها و دیوارها برای ایجاد فضای سبز عمودی استفاده کرد.

ایجاد پارک‌های کوچک محله‌ای: توسعه پارک‌های کوچک در فواصل کوتاه برای دسترسی آسان ساکنان.

مشارکت جامعه محلی: درگیر کردن ساکنان محلی در طراحی و نگهداری فضاهای سبز برای ایجاد حس مالکیت و مسئولیت‌پذیری.

استفاده از گیاهان بومی: انتخاب گیاهان سازگار با شرایط اقلیمی منطقه که نیاز به نگهداری کمتری دارند.

تلفیق فضاهای سبز با حمل‌ونقل پایدار: ایجاد مسیرهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری در کنار فضاهای سبز برای تشویق به استفاده از حمل‌ونقل پاک.

جذب سرمایه‌گذاری عمومی و خصوصی: استفاده از مشارکت بخش خصوصی و دولتی برای تأمین مالی پروژه‌های فضای سبز.

منابع

۱. ادیب انباردان، نعیمه (۱۳۹۵)، احیای بافت فرسوده شهری با رویکرد شهر سالم مطالعه موردی: محدوده قره آغاج منطقه چهار شهر تبریز، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور تهران، استاد راهنما: احمد پوراحمد مشاور: رودابه فرهادی
۲. محسنی فرد ناغانی، معصومه، مثنوی، محمدرضا و لعبت زبردست (۱۳۹۸)، احیای اکولوژیکی بافت‌های فرسوده شهری از طریق شبکه های فضای سبز و باز به منظور ارتقای سرزندگی شهری براساس تئوری گراف و مدل کشش (مطالعه موردی: منطقه ۹ تهران)، مجله محیط شناسی، دوره ۴۵، شماره ۳، صص ۵۲۵-۵۴۴
3. Barnes, C. (2024). The Impact of Urban Regeneration and Environmental Improvements on Well-Being. *International Journal of Education and Humanities*, 16(2), 442–449. <https://doi.org/10.54097/q4tnc506>
4. Hipparkar, D., Keskar, Y. M., & Waghmare, S. K. (2024). Revitalizing Urban Landscapes: A Case Study of Urban Green Spaces and Urban Greenways in Pune, India. *Evergreen*, 11(3), 1625–1640. <https://doi.org/10.5109/7236817>
5. Maghsoodi Tilaki, Mohammad Javad & Sharareh Farhad (2024) A qualitative investigation of revitalisation efforts to foster residents' attachment in dilapidated neighbourhoods: Is identity a matter?, *Journal of Urban Management*, Volume 13, Issue 4, Pages 639-656, ISSN 2226-5856, <https://doi.org/10.1016/j.jum.2024.07.003>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2226585624000773>)
6. Zhang, W., & Xin, J. (2023). Green Spaces and the Spontaneous Renewal of Historic Neighborhoods: A Case Study of Beijing's Dashilar Community. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su152416566>

Creating Green Spaces in Deteriorated Urban Areas: An Opportunity for Urban Revitalization

Saba Zarinifar

Master of Agricultural Engineering and Khorramabad Municipality Employee

Abstract

This article examines the role of creating green spaces in deteriorated urban areas as an opportunity to revitalize and revitalize these areas. Deteriorated urban areas require special attention due to problems such as high population density, lack of appropriate facilities, and low quality of life. Creating green spaces in these areas can not only help improve environmental quality and reduce air and noise pollution, but can also act as a factor in improving the quality of life of residents, increasing social interactions, and attracting new investments. Using analytical methods and case studies, this article examines successful experiences in other cities around the world and shows how green spaces can act as a powerful tool in revitalizing deteriorated urban areas. It also analyzes the challenges and obstacles to creating these spaces, including land scarcity, high implementation costs, and resistance from local residents. Finally, the article provides suggestions for policymakers and urban planners to use participatory and integrated approaches to implement green spaces as part of urban regeneration strategies in degraded urban areas. These measures can contribute significantly to creating more sustainable and livable cities.

Keywords: Green spaces, degraded urban areas, urban regeneration, quality of life, sustainable urban development.
